

طراحی و اعتبارسنجی برنامه درسی

«تربیت کودک از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی» به‌عنوان درس عمومی

kalavi@yazd.ac.ir

azand2000@yazd.ac.ir

daryapour2010@yahoo.com

سید کاظم علوی لنگرودی / استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه یزد

احمد زندوانیان / استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه یزد

الهه دریاپور / دکترای روان‌شناسی تربیتی

فرزانه زارع / کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی دانشگاه یزد

دریافت: ۱۳۹۹/۰۳/۳۱ - پذیرش: ۱۳۹۹/۰۹/۰۹

چکیده

مطالعه حاضر با هدف طراحی و اعتبارسنجی برنامه درسی «تربیت کودک از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی» به‌عنوان یکی از دروس عمومی، انجام گرفت. روش تحقیق از نوع طرح آمیخته اکتشافی (کیفی - کمی) است. در مرحله کیفی، پس از بررسی اسناد علمی و مصاحبه با صاحب‌نظران، کدهای محوری و گویه‌های مربوط به عناصر هدف، محتوا، روش تدریس و روش ارزشیابی برنامه درسی پیشنهادی، با روش تحلیل محتوا استخراج گردید و مبنای تدوین پرسش‌نامه محقق ساخته شد. در مرحله کمی و با روش توصیفی پیمایشی، جهت اعتبارسنجی برنامه درسی با الگوی مبتنی بر نظر خبرگان آیزنر، پرسش‌نامه توسط بیست متخصص (استادان علوم تربیتی، روان‌شناسی و معارف اسلامی) در دانشگاه یزد تکمیل شد. داده‌های پرسش‌نامه، با آزمون تحلیل واریانس رتبه‌ای فریدمن تحلیل شد. یافته‌ها نشان داد که اعتبار برنامه درسی طراحی شده توسط متخصصان، به‌دلیل اتخاذ رویکرد بین‌رشته‌ای، و لزوم بازنگری اساسی و نوآوری در دروس عمومی تأیید شد.

کلیدواژه‌ها: طراحی برنامه درسی، دروس عمومی، تربیت کودک، اسلام و روان‌شناسی.

مقدمه

یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که در دانشگاه‌ها تدریس می‌شود، دروس عمومی است تا دانشجویان بتوانند مهارت‌های کلیدی را که به موفقیت آنان در تحصیل و بعد از آن کمک می‌کند، کسب کنند. هدف این دروس، تربیت دانشجویانی با دانش گسترده، مهارت‌های مطالعه، تفکر و نوشتن است (آلدگتر، ۲۰۱۵، ص ۸). در بعضی دانشگاه‌ها، این دروس یک مجموعه تجویز شده با تمرکز بر توسعه مهارت‌ها و در برخی شامل مجموعه دروس انتخابی برای گسترش دیدگاه‌هاست (واندرشی، ۲۰۱۱). دروس عمومی به دنبال رشد مهارت‌های انسجام فکری، ارتباطات، استدلال کمی و تفکر انتقادی برای یادگیری مادام‌العمر در دانشجویان است تا شهروندان موفق برای جهان در حال تغییر شوند (لیرد و گارور، ۲۰۱۰، ص ۲۴۸).

نتایج مطالعات در کشورهای اروپایی و آمریکایی نشان داده که برنامه‌های درسی آموزش عمومی برای دانشجویان دستاوردهای قابل توجهی داشته است (عزیزی و همکاران، ۱۳۹۵). برنامه دروس عمومی آموزش عالی به عنوان بخش رسمی از آموزش دوره کارشناسی است که در کنار دروس اصلی و تخصصی به همه دانشجویان ارائه می‌شود. برای نمونه، دروس آموزش عمومی برای همه دانشجویان دانشگاه میشیگان الزامی است و برای آموزش استدلال و تفکر انتقادی و معرفی اصول اساسی که از طریق آن افراد خود، محیط پیرامون و فرهنگ‌های مختلف را می‌شناسند، طراحی شده و شامل شش حیطه ادبیات انگلیسی، هنر، انسان‌شناسی، علوم طبیعی، علوم اجتماعی و رایانه است (برنامه آموزش عمومی دانشگاه میشیگان، ۲۰۱۸).

دانشگاه هاروارد ملزم می‌کند دانشجویان مجموعه دروسی را خارج از حوزه اصلی خود دریافت کنند. اهداف برنامه آموزش عمومی عبارت است از: آمادگی دانشجویان برای زندگی شهروندی، رشد تفکر انتقادی، افزایش درک دانشجویان از ابعاد اخلاقی آنچه می‌گویند و انجام می‌دهند. آموزش عمومی شامل هشت حوزه است: زیبایی‌شناسی، فرهنگ و باور، استدلال ریاضی، استدلال اخلاقی، علوم جهان فیزیکی، علوم طبیعی، جامعه‌شناسی و ایالات متحده در جهان (برنامه آموزش عمومی، اصلاح شده، ۲۰۱۹) دانشجویان برای فارغ‌التحصیلی از کالج آکسفورد باید سه مورد از پنج زمینه برنامه آموزش عمومی (استدلال ریاضی، علوم و فناوری، تاریخ و فرهنگ، انسان‌شناسی، هنر و زبان) را انتخاب کنند (برنامه آموزش عمومی در دانشکده آکسفورد دانشگاه ایمری، ۲۰۱۸). هدف برنامه آموزش عمومی در دانشگاه کیوتو ژاپن توسعه افراد با دانش گسترده در زمینه‌های مختلف است. دانشگاه برنامه درسی عمومی را (آموزش علوم انسانی، آموزش زبان، تربیت بدنی، برنامه حمایت شغلی و حرفه‌ای) با قصد پرورش مهارت‌های تحصیلی و شخصیتی دانشجویان ارائه کرده است (آموزش عمومی در دانشگاه کیوتو سانگیو، ۲۰۱۹). مطالعه کارایی برنامه آموزش عمومی از نظر دانشجویان دانشگاه پلی‌تکنیک هونگ کونگ توسط شک، یو و نگای (۲۰۱۵) نشان داد که دانشجویان به‌طور کلی موضوعات آموزش عمومی را به‌خوبی دریافت می‌کنند؛ ولی از عناصر مختلف برنامه دروس عمومی ادراک‌های متفاوتی داشتند؛ چنان‌که از دروس زبان و ارتباطات رضایت

کامل داشتند؛ ولی از موضوعاتی مثل یادگیری خدمات رضایت نداشتند. در مجموع، در دانشگاه‌های معتبر دنیا مجموعه آموزش عمومی وجود دارد که دانشجویان رشته‌های مختلف باید بگذرانند.

برنامه دروس عمومی آموزش عالی پس از انقلاب اسلامی ایران، با عنوان «فرهنگ، معارف و عقاید اسلامی و آگاهی‌های عمومی» طبق مصوبه ۱۳۶/۱۶/۱۳ «ستاد انقلاب فرهنگی» به دانشگاه‌ها ابلاغ شد. هدف کلی این دروس، توسعه اطلاعات و معلومات عمومی دانشجویان و رشد بینش فرهنگی آنان، براساس فرهنگ و معارف اسلامی است و گذراندن این دروس برای همه دانشجویان دانشگاه‌های تحت نظارت وزارت علوم در همه رشته‌های دوره‌های کاردانی و کارشناسی اجباری است. براساس مصوبه جلسه ۲۸۲ شورای عالی برنامه‌ریزی مورخ ۱۳۷۳/۶/۲۰ دروس عمومی معارف اسلامی شامل شش درس است: معارف اسلامی (۲)، اخلاق و تربیت اسلامی، تاریخ اسلام، متون اسلامی و انقلاب اسلامی و ریشه‌ها. البته چند نوبت بازنگری در این دروس انجام شده است. آخرین تغییرات برنامه درسی عمومی دانشگاه‌ها توسط «شورای عالی انقلاب فرهنگی» طی مصوبه ۱۳۸۳/۴/۲۳ اتفاق افتاد که نشانگر اهمیت این برنامه درسی و تغییر و تحولات ضروری در هر برهه‌ای از زمان است. این اهمیت باعث شده تا میزان کارایی دروس عمومی معارف اسلامی دانشگاه‌ها توسط محققان بررسی شود.

تحقیق یوسفی لویه (۱۳۸۰) نشان داد که دانشجویان وجود دروس معارف اسلامی را در برنامه‌های درسی دانشگاه ضروری می‌دانند؛ ولی معتقدند دروس یادشده با مشکلات ضعف علمی و رفتاری اساتید، محتوای نامناسب کتب، استفاده از روش‌های تدریس ناکارآمد مواجه‌اند. تحقیق لیاقت‌دار و همکاران (۱۳۸۷) نشان داد که میزان رضایت دانشجویان از محتوای آموزشی کتب دروس عمومی به دلیل عدم جذابیت و کاربردی و به‌روز نبودن آنها کمتر از متوسط است. عارفی و همکاران (۱۳۸۸) دریافتند وجود برنامه درسی عمومی از دیدگاه دانشجویان و اساتید ضروری است. در این راستا، کیفیت دروس عمومی از لحاظ محتوا و موضوع باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد. تحقیق شفیعی‌پور مطلق و خدادادی (۱۳۸۹) نشان داد که عوامل اساتید، محتوای دروس، شیوه ارزشیابی، محیط و جو کلاس در جذاب کردن کلاس‌های دروس معارف اسلامی نقش دارند. فیروززی (۱۳۹۴) دریافت دروس معارف اسلامی به شرط توجه به نیازهای علمی و اعتقادی دانشجویان و استفاده از استادانی آگاه و ماهر، اهمیت بالایی دارند. در حوزه استاد، بازخوانی جایگاه استادان معارف برای حفظ نقش استادی در دانشگاه به دو اعتبار آموزش و تربیت پژوهش محور ضروری است. در حوزه محتوا، بازخوانی عناوین و سرفصل‌ها و ارزیابی در میان مدت لازم است. حلیمی جلودار (۱۳۹۴) دریافت میانگین گرایش دانشجویان به دروس معارف اسلامی را در سطح متوسط ارزیابی کرده است. عملکرد اساتید از نظر ۴۰/۴٪ از دانشجویان در سطح قوی و کیفیت متون آموزشی از نظر ۴۸/۳٪ در سطح متوسط است. عزیزی و همکاران (۱۳۹۵) دریافتند که وضعیت موجود عناصر اهداف، محتوا، روش تدریس و ارزشیابی دروس عمومی در وضعیت مطلوبی نیست. وضع موجود هدف دروس عمومی، از نظر دانشجویان متوسط و از نظر اساتید مطلوب است. پژوهش/میدی و همکاران (۱۳۹۵) نشان داد که محتوای

دروس معارف اسلامی نیازمند توجه و دقت بیشتر مسئولان ذی‌ربط، اساتید و مؤلفان کتب دروس عمومی معارف اسلامی است؛ شیوه‌های تدریس تکراری است و کمترین جذابیت را دارد. تدوین الگوی دانشگاه اسلامی از نظر مقام معظم رهبری توسط شاکری و همکاران (۱۳۹۷) نشان می‌دهد که استفاده از اساتید ارزشی، در رأس بودن ارزش‌های اسلامی و ایرانی و مطالعه معارف اسلامی، موجبات علی‌توأم آن کردن علم و تقوا هستند و به پرورش دانشجویان عالم و متعهد می‌انجامند.

نمود برنامه‌ای جامع در جهت آموزش تربیت و رشد کودکان، به دانشجویان امروز که والدین آینده این جامعه‌اند، خلایق بزرگ است که باید برطرف گردد. یکی از راه‌های پیشنهادی، تدارک برنامه آموزشی است تا دانشجو را همزمان به درک متقابل دو دیدگاه متفاوت (دین اسلام و روان‌شناسی) برساند. بنابراین پیشنهاد می‌شود که این برنامه درسی در بین دروس عمومی دانشجویان گنجانده شود.

مرور رهنمودهای امام خمینی^ع به دانشگاهیان، مانند: «شما توجه داشته باشید به این معنا که باید این پیوند دانشگاه و فیضیه برقرار باشد» (موسوی خمینی، ۱۳۸۰، ج ۱۷، ص ۲۲)، «آن چیزی که ملت را می‌سازد؛ فرهنگ صحیح است. آن چیزی که دانشگاه را بارور می‌کند که برای ملت مفید است، محتوای دانشگاه است» و «اصلاح باید از فرهنگ شروع شود. فرهنگ اساس استقلال ملت است» (شفیعی، ۱۳۸۵، ص ۱۲۰ و ۱۲۷)، نشان می‌دهد که استقلال فرهنگی شاخص اصلی دانشگاه اسلامی است (حسینی، ۱۳۷۹، ص ۲۰). به‌منظور تحقق اهداف کلان سند اسلامی شدن دانشگاه‌ها (۱۳۹۲، ص ۱۹) شامل تعمیق و نهادینه‌سازی معارف و آموزه‌های اسلامی در دانشگاه، گسترش تعامل حوزه و دانشگاه، تحقق سبک صحیح زندگی اسلامی و احیا و ارتقای نقش خانواده در فرایند تعلیم و تربیت، هدف کلی این مطالعه، طراحی و اعتبارسنجی برنامه درسی تربیت کودک از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی به‌عنوان یکی از دروس عمومی از نظر خبرگان در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶ است. سؤالات اصلی تحقیق عبارت‌اند از:

۱. در طراحی برنامه درسی تربیت کودک از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی، عناصر برنامه درسی (اهداف، محتوا، روش تدریس و روش ارزشیابی) چه ویژگی‌هایی دارد؟

۲. آیا برنامه درسی طراحی شده (از نظر متخصصان و خبرگان) دارای اعتبار است؟

روش‌شناسی

تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی، و از منظر روش گردآوری داده‌ها، از نوع طرح آمیخته اکتشافی (کیفی - کمی) است. در مرحله کیفی (پاسخ به سؤال اول)، ابتدا با مطالعه کتابخانه‌ای اسناد و مدارک علمی در این زمینه و مصاحبه با صاحب‌نظران، گویه‌های مربوطه برای برنامه درسی پیشنهادی در قالب عناصر هدف، محتوا، روش تدریس و روش ارزشیابی استخراج گردید و مبنای تدوین پرسش‌نامه محقق‌ساخته با طیف لیکرت شد. در مرحله کمی (پاسخ به سؤال دوم)، با استفاده از روش توصیفی - پیمایشی، پرسش‌نامه جهت اعتبارسنجی برنامه درسی

پیشنهادی با الگوی مبتنی بر نظر خبرگان آیزنر، توسط بیست متخصص (ده استاد علوم تربیتی و روان‌شناسی و ده استاد معارف اسلامی دانشگاه یزد) تکمیل شد.

جدول ۱. شاخص‌های پایایی و روایی هم‌گرا و واگرای (فورنل و لارکر) پرسش‌نامه محقق‌ساخته

۴	۳	۲	۱	عنصر	تعداد گویه	آلفا	CR	AVE
			۰/۷۹۷	هدف	۴	۰/۷۱	۰/۸۸	۰/۵۸
		۰/۷۳۹	۰/۶۳۷	محتوا	۵۹	۰/۸۹	۰/۹۴	۰/۶۳
	۰/۷۹۲	۰/۶۹۶	۰/۷۱۳	روش تدریس	۴	۰/۷۳	۰/۸۷	۰/۵۴
۰/۵۳۹	۰/۶۲۴	۰/۷۱۱	۰/۵۲۸	ارزشیابی	۳	۰/۶۹	۰/۹۴	۰/۴۵

سؤالات ۱ تا ۴ پرسش‌نامه مربوط به عنصر هدف، سؤالات ۵ تا ۶۳ مربوط به عنصر محتوا، سؤالات ۶۴ تا ۶۷ مربوط به عنصر روش‌های تدریس، و سؤالات ۶۸ تا ۷۰ مربوط به عنصر ارزشیابی است. روایی صوری پرسش‌نامه توسط استادان تأیید شد. داده‌های کیفی با روش تحلیل محتوا تحلیل گردید. از تحلیل واریانس رتبه‌ای فریدمن جهت تحلیل داده‌های کمی، و جهت سنجش روایی و پایایی پرسش‌نامه از نرم‌افزار smartPLS استفاده شد. پایایی پرسش‌نامه با دو شاخص آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (CR) بررسی گردید. مقدار CR بالای ۰/۷ نشانه پایایی مناسب است (داوری و رضازاده، ۱۳۹۲، ص ۷۹). روایی هم‌گرای ابعاد پرسش‌نامه (هدف، محتوا، روش و ارزشیابی) با AVE (میانگین واریانس به اشتراک گذاشته بین هر سازه با شاخص‌های خود) سنجیده شد. مقدار AVE بالای ۰/۵ نشانگر روایی هم‌گرای قابل قبول است (فورنل و لارکر، ۱۹۸۱). روایی واگرا با روش فورنل و لارکر سنجیده شد. در صورتی روایی واگرا قابل قبول است که اعداد مندرج در قطر اصلی، از مقادیر زیرین خود بیشتر باشند (داوری و رضازاده، ۱۳۹۲، ص ۸۳-۸۴). با توجه به جدول ۱، پایایی، روایی هم‌گرا و روایی واگرای پرسش‌نامه مورد تأیید است.

یافته‌ها

سؤال پژوهشی اول: در طراحی برنامه‌درسی تربیت کودک از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی، عناصر برنامه‌درسی (اهداف، محتوا، روش تدریس و روش ارزشیابی) چه ویژگی‌هایی دارد؟

در مرحله کیفی تحقیق، پس از بررسی اسناد علمی و مصاحبه با صاحب‌نظران، کدهای محوری و گویه‌های در نظر گرفته شده برای طراحی برنامه‌درسی پیشنهادی به شرح جدول ۲ استخراج شدند.

جدول ۲. گویه‌های شناسایی‌شده برای طراحی برنامه‌درسی

عناصر	کدهای محوری	گویه‌ها
اهداف	برنامه‌درسی تربیت کودک در اسلام و روان‌شناسی	یادگیری معنا و مفهوم تربیت کودک ضرورت و اهمیت تربیت کودک ضرورت یادگیری جنبه‌های مختلف تربیت کودک (ابعاد تربیت) اهمیت نقش والدین در تربیت کودک

<p>هدف از تربیت دینی و ضرورت آن</p> <p>معرفت نسبت به خدا و راه‌های رسیدن به او</p> <p>معرفت نسبت به پیامبران و ائمه اطهار (ع)</p> <p>آشنایی با معاد (بهشت و جهنم)</p> <p>آشنایی با نحوه شکرگزاری و عبادات</p> <p>نهادینه کردن پیروی از حق و دوری جستن از باطل</p>	<p>تربیت دینی</p>	
<p>هدف از تربیت اخلاقی</p> <p>پرورش صفات مثبت و اخلاقی</p> <p>آشنایی با باورها و نیایدهای اخلاقی</p> <p>آشنایی با نظریه‌های تربیت اخلاقی (غزالی، پیازه، کلبگر، گیلیگان، اریکسون)</p> <p>آشنایی با روش‌های اصلاح رذایل اخلاقی</p>	<p>تربیت اخلاقی</p>	
<p>هدف از تربیت اجتماعی</p> <p>آموزش گشاده‌رویی نسبت به دیگران</p> <p>آموزش خوش‌آمدگویی و پذیرایی از مهمان</p> <p>آموزش صحبت در میان جمع</p> <p>نحوه برخورد با بزرگ‌ترها و احترام گذاشتن به آنها</p> <p>آموزش مشارکت دادن و واگذاری مسئولیت</p> <p>آشنایی با نحوه دوستی و دوست‌یابی در کودکی و نوجوانی</p> <p>آموزش روابط معاشرت</p> <p>آموزش در رابطه با حرفه و شغل</p>	<p>تربیت اجتماعی</p>	<p>محتوا</p>
<p>هدف از تربیت جنسی</p> <p>آشنایی با بحث‌های غریزه</p> <p>شیوه برخورد مناسب والدین با جنسیت فرزندشان</p> <p>پاسخگویی به سئوالات جنسی کودکان</p> <p>آشنایی با مفهوم جنسیت، هویت جنسی و نقش‌های آن</p> <p>آموزش حیا و دوری از انحرافات جنسی</p> <p>آموزش هنجارها و ناهنجارهای جنسی</p> <p>اهمیت تقوا و پرهیز از بی‌بندوباری جنسی</p> <p>آشنایی با نظریه اخلاق جنسی شهید مطهری</p> <p>آشنایی با نظریه تربیت جنسی فروید</p> <p>آشنایی با تغییرات روانی و جسمی دوران بلوغ</p> <p>کسب آگاهی در مورد علاقه به جنس مخالف</p> <p>آشنایی با نظریه تربیت جنسی راسل</p>	<p>تربیت جنسی</p>	
<p>هدف از تربیت عاطفی و هیجانی</p> <p>آشنایی با نحوه ابراز محبت به کودکان</p> <p>ایجاد موقعیت و شکوفایی زمینه شخصی و عاطفی کودک</p> <p>شناسایی و شکوفایی، بروز و بیان عواطف درست و منطقی</p>	<p>تربیت عاطفی – هیجانی</p>	

<p>نحوه ایجاد امنیت خاطر در کودک</p> <p>آشنا کردن نسبت به تحسین کارهای کودک</p> <p>نحوه شخصیت دادن به کودک (جلوگیری از دوشخصیتی شدن)</p> <p>آشنایی با ناهنجاری‌ها (لجبازی، حسادت، دروغ، دزدی، ترس و...)</p> <p>آشنایی با راه‌های شخصیت و هویت دادن (نظریه برونسکی)</p> <p>اهمیت نقش رسانه‌ها در شخصیت کودک</p> <p>نحوه کنترل احساسات و هیجانات خود و کودک</p> <p>تنبیه و تشویق متناسب با نوع کار کودک</p> <p>نحوه پول توجیبی کودکان متناسب با سن و موقعیت</p> <p>نحوه ایجاد خلاقیت در کودک</p> <p>نحوه ایجاد اعتماد به نفس و عزت نفس در شخصیت کودک</p>	<p>تربیت شخصیتی</p>	
<p>هدف از تربیت عقلانی</p> <p>آشنایی با نحوه پرورش اندیشه کودک (پیازه، برونو، ویگوتسکی)</p> <p>کسب معرفت نسبت به اصل علیت در مورد پدیده‌های هستی</p> <p>آشنایی با نحوه برانگیختن حس کنجکاوی و ایجاد تمرکز در کودک</p> <p>اهمیت نقش کتاب و فضای مجازی در تربیت کودک</p>	<p>تربیت عقلانی</p>	
<p>هدف از تربیت جسمانی یا بدنی</p> <p>تغییرات جسمی که به تدریج رخ می‌دهد (قد، وزن، استخوان‌بندی)</p> <p>آموزش اهمیت تغذیه و ورزش در سلامت بدن</p> <p>اهمیت نقش بازی در تربیت جسمی و روحی (بازی‌های مدرن و سنتی)</p> <p>نهادبندسازی رعایت بهداشت (نحوه توالیت رفتن)</p> <p>آشنایی با رعایت نظم و انضباط در امور</p>	<p>تربیت جسمانی</p>	
<p>استفاده از روش پرسش و پاسخ فردی</p> <p>استفاده از فیلم‌های آموزشی، انیمیشن و پاورپوینت‌های درسی</p> <p>دعوت از کارشناس یا مشاور کودک و رفع سؤالات دانشجویان</p> <p>استفاده از روش سخنرانی</p>	<p>راهبردهای تدریس</p> <p>محتوا در کلاس</p>	<p>روش تدریس</p>
<p>ارزشیابی آغازین (پرسش و پاسخ‌های اولیه مبحث)</p> <p>ارزشیابی تکوینی (ارائه گزارش کار از مشاهدات و فعالیت‌های دانشجو)</p> <p>ارزشیابی تراکمی (آزمون پایان ترم)</p>	<p>چگونگی ارزشیابی</p> <p>دانشجویان</p>	<p>روش ارزشیابی</p>

سؤال پژوهشی دوم: آیا برنامه درسی طراحی شده (از نظر متخصصان و خبرگان) دارای اعتبار است؟

براساس نتایج مرحله کیفی مندرج در جدول ۲، پرسش‌نامه محقق ساخته تدوین شد و در مرحله کمی، جهت اعتبارسنجی برنامه درسی پیشنهادی با الگوی مبتنی بر نظر خبرگان آیزنر توسط بیست استاد دانشگاه یزد تکمیل شد. ۳۰ درصد استادان زن و ۷۰ درصد مرد بودند. همچنین از نظر سابقه تدریس، ۴۰ درصد از اساتید بین ۱۱ تا ۱۵ سال؛ ۳۰ درصد بیش از ۱۶ سال، ۲۵ درصد بین ۶ تا ۱۰ سال و ۵ درصد نیز ۵ سال سابقه فعالیت داشتند.

چهار سؤال پرسش‌نامه محقق ساخته مربوط به عنصر هدف درس پیشنهادی است. میانگین نظرات استادان و نتایج تحلیل واریانس رتبه‌ای فریدمن به‌منظور بررسی تفاوت میانگین متغیرهای فوق در بین نمونه آماری در جدول ۳ آمده است. با بررسی نظرات خبرگان، در خصوص «اهداف» نتایج ذیل استخراج شد:

جدول ۳. نظر خبرگان در رابطه با اهداف درس پیشنهادی تربیت کودک (n=۲۰)

sig	df	Chi-Square	رتبه	میانگین (M)	گویه
۰/۰۰۱	۱۹	۱۱/۲۴۳	۴	۳/۸۷	یادگیری معنا و مفهوم تربیت کودک
۰/۰۱۷	۱۹	۸/۹۵۷	۳	۴/۰۲	ضرورت و اهمیت تربیت کودک
۰/۰۰۹	۱۹	۹/۲۳۸	۱	۴/۵۸	یادگیری جنبه‌ها و ابعاد مختلف تربیت کودک
۰/۰۰۴	۱۹	۱۰/۲۷۴	۲	۴/۳۲	اهمیت نقش والدین در تربیت کودک

با توجه به جدول ۳، آماره فریدمن تفاوت میانگین گویه‌های فوق را تأیید کرد ($P < ۰/۰۵$)؛ لذا از نظر خبرگان باید این «اهداف» به ترتیب اولویت در طراحی برنامه درسی مدنظر قرار گیرد:

۱. ضرورت یادگیری جنبه‌های مختلف تربیت کودک (ابعاد تربیت)؛

۲. اهمیت نقش والدین در تربیت کودک؛

۳. ضرورت و اهمیت تربیت کودک؛

۴. یادگیری معنا و مفهوم تربیت کودک.

۵۹ سؤال در پرسش‌نامه به سنجش ابعاد محتوایی برنامه درسی تربیت کودک از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی، مربوط بود. میانگین نظرات خبرگان و آزمون فریدمن در جدول ۴ آمده است. با بررسی نظرات خبرگان، در خصوص محتوا، نتایج ذیل استخراج شد:

جدول ۴. نظر خبرگان در رابطه با محتوای طراحی برنامه درسی تربیت کودک (n=۲۰)

sig	df	Chi-Square	رتبه	میانگین (M)	گویه (عامل‌ها)
۰/۰۰۱	۱۹	۱۱/۲۵۳	۴	۴/۱۴	تربیت دینی
۰/۰۰۱	۱۹	۱۲/۹۸۵	۲	۴/۵۰	تربیت اخلاقی
۰/۰۰۹	۱۹	۱۰/۳۵۷	۱	۴/۷۳	تربیت اجتماعی
۰/۰۰۱	۱۹	۱۴/۲۴۸	۶	۳/۱۷	تربیت جنسی
۰/۰۰۲	۱۹	۱۲/۳۰۴	۵	۴/۰۸	تربیت عاطفی و هیجانی
۰/۱۱	۱۹	۱۰/۸۴۲	۳	۴/۲۳	تربیت شخصیتی
۰/۲۶	۱۹	۷/۴۶۹	۷	۳/۰۲	تربیت عقلانی
۰/۳۹	۱۹	۶/۳۴۸	۸	۲/۹۷	تربیت جسمانی

با توجه به جدول ۴، آماره فریدمن تفاوت میانگین متغیرهای فوق را تأیید کرد ($P < ۰/۰۵$)؛ لذا از نظر خبرگان، در طراحی محتوای برنامه درسی باید موارد زیر به ترتیب اولویت مدنظر قرار گیرد:

۱. تربیت اجتماعی؛ ۲. تربیت اخلاقی؛ ۳. تربیت شخصیتی؛ ۴. تربیت دینی؛ ۵. تربیت عاطفی - هیجانی؛ ۶.

تربیت جنسی؛ ۷. تربیت عقلانی؛ ۸. تربیت جسمانی.

به منظور سنجش روش تدریس برای طراحی برنامه درسی پیشنهادی، چهار سؤال در پرسش‌نامه قرار داده شده بود. میانگین نظرات خبرگان و آزمون فریدمن در جدول ۵ آمده است. با بررسی نظرات خبرگان، در خصوص «روش تدریس» درس تربیت کودک از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی، نتایج ذیل استخراج شد:

جدول ۵. نظر خبرگان درباره روش تدریس طراحی درس تربیت کودک (n=۲۰)

sig	df	Chi-Square	رتبه	میانگین (M)	گویه
۰/۰۰۱	۱۹	۱۴/۰۷۷	۳	۲/۵۴	استفاده از روش پرسش و پاسخ فردی
۰/۰۱	۱۹	۱۰/۲۴۱	۲	۴/۷۲	استفاده از فیلم‌های آموزشی، انیمیشن و پاورپوینت‌ها
۰/۰۰۷	۱۹	۱۰/۳۵۸	۱	۴/۸۹	دعوت از کارشناس یا مشاور و رفع سؤالات دانشجویان
۰/۳۳	۱۹	۹/۷۶۶	۴	۱/۷۸	استفاده از روش سخنرانی

با توجه به جدول ۵، آماره فریدمن تفاوت میانگین متغیرهای فوق را تأیید کرد ($P < ۰/۰۵$)؛ لذا از نظر خبرگان در طراحی برنامه درسی باید «روش‌های تدریس» به ترتیب اولویت مدنظر قرار گیرد:

۱. دعوت از کارشناس یا مشاور کودک و رفع سؤالات دانشجویان؛

۲. استفاده از فیلم‌های آموزشی، انیمیشن و پاورپوینت‌های درسی؛

۳. استفاده از روش پرسش و پاسخ فردی؛

۴. استفاده از روش سخنرانی.

به‌منظور سنجش روش ارزشیابی برای طراحی برنامه درسی، سه سؤال در پرسش‌نامه تحقیق قرار داده شده بود. میانگین نظرات خبرگان و آزمون فریدمن در جدول ۶ آمده است. با بررسی نظر خبرگان، در خصوص «روش ارزشیابی» طراحی برنامه درسی پیشنهادی، نتایج ذیل استخراج شد:

جدول ۶. نظر خبرگان درباره روش ارزشیابی برنامه درسی تربیت کودک (n=۲۰)

sig	df	Chi-Square	رتبه	میانگین (M)	گویه
۰/۰۳۸	۱۹	۷/۲۳	۲	۴/۸۸	ارزشیابی آغازین (پرسش و پاسخ‌های اولیه‌ی مبحث)
۰/۰۴۱	۱۹	۶/۵۵	۱	۴/۹۲	ارزشیابی تکوینی (ارائه گزارش کار از مشاهدات و...)
۰/۰۴۴	۱۹	۶/۰۱	۳	۳/۳۷	ارزشیابی تراکمی (آزمون پایان ترم)

با توجه به جدول ۶، آماره فریدمن تفاوت میانگین متغیرهای فوق را تأیید کرد ($P < ۰/۰۵$). همچنین از نظر خبرگان باید «روش‌های ارزشیابی» به ترتیب اولویت مدنظر قرار گیرد:

۱. ارزشیابی تکوینی (ارائه گزارش کار از مشاهدات و فعالیت‌های دانشجو)؛

۲. ارزشیابی آغازین (پرسش و پاسخ‌های اولیه‌ی مبحث)؛

۳. ارزشیابی تراکمی (آزمون پایان ترم).

نتیجه‌گیری

جمع‌بندی تحقیقات یوسفی لویه (۱۳۸۰)، لیاقت‌دار و همکاران (۱۳۸۷)، عارفی و همکاران (۱۳۸۸)، شفیع‌پور مطلق و خدادادی (۱۳۸۹)، فیروزی (۱۳۹۴)، حلیمی جلودار (۱۳۹۴)، عزیززی و همکاران (۱۳۹۵)، امید و همکاران (۱۳۹۵) که به دروس معارف اسلامی پرداخته‌اند، ضرورت تغییرات جدی و بازنگری در دروس موجود را آشکار می‌سازد. یکی از راهبردهای قابل استفاده، طراحی درس‌های جدید است.

یافته‌های تحقیق حاضر، با نتایج شفیع‌پور مطلق و خدادادی (۱۳۸۹) که نشان داد عوامل چهارگانه (اساتید، محتوای دروس، شیوه ارزشیابی، محیط و جو کلاس) در جذاب کردن کلاس‌های معارف اسلامی و گسترش بحث و مناظره نقش دارند، همخوانی دارد. همچنین با نتایج عارفی و همکاران (۱۳۸۸) و عزیزی و همکاران (۱۳۹۵) که از نظر موضوعی، محتوایی و ساختاری در دروس عمومی، تغییرات جدی لازم است، همخوانی دارد. همچنین یافته‌های فیروزی (۱۳۹۴) و امیدی و همکاران (۱۳۹۵) ضرورت بازنگری در دروس موجود، و لزوم طراحی درسی در این حوزه را تأیید کرده است.

لذا برنامه دروس عمومی دانشگاهی، باید متناسب با نیازهای دانشجویان و جامعه امروز، طراحی، تدوین و اجرا شود و پاسخگوی تغییر و تحولات باشد. برای آگاهی از چنین امری، برنامه‌های درسی باید به‌طور مداوم ارزیابی و اصلاح شوند. به همین جهت، به طراحی و اعتبارسنجی برنامه درسی «تربیت کودک از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی به‌عنوان یکی از دروس عمومی دوره کارشناسی» پرداخته شد و این برنامه از نظر خبرگان مورد اعتبارسنجی قرار گرفت. براساس یافته‌ها، از نظر هدف، باید به بحث تربیت کودک، ضرورت یادگیری ابعاد و جنبه‌های مختلف تربیت کودک و اهمیت نقش والدین در تربیت کودک بسیار توجه شود؛ از نظر محتوا باید به تربیت اجتماعی، اخلاقی، عاطفی و شخصیتی بیش از سایر ابعاد توجه شود؛ از نظر تدریس، بیشتر، از روش‌های نوین (روش‌های مشارکتی، دانش‌محور و پرسش و پاسخ، با وسایل کمک آموزشی) استفاده شود؛ همچنین از روش دعوت از کارشناس یا مشاور کودک و رفع سؤالات دانشجویان و استفاده از فیلم‌های آموزشی، انیمیشن و پاورپوینت‌های درسی، بهره گرفته شود. در مقابل، از روش سنتی سخنرانی صرف استاد کمتر استفاده شود (جدول ۷). همچنین ارزشیابی برنامه درسی، بیشتر به‌شیوه تکوینی (ارائه گزارش کار از مشاهدات و فعالیت‌های دانشجو) و آغازین (پرسش و پاسخ‌های اولیه بحث) باشد.

کلام آخر اینکه، با توجه به جایگاه خاص دروس عمومی در تمام دانشگاه‌های جهان، به‌ویژه آموزش عالی ایران، به‌نظر می‌رسد توجه به تنوع و ایجاد ساختار اجباری - اختیاری با اتخاذ رویکرد بین‌رشته‌ای در ارائه دروس عمومی می‌تواند پاسخگوی شرایط روز باشد و به نتایج بهتری برای دانشجویان و جامعه بینجامد.

- امیدی، محمود و همکاران، ۱۳۹۵، «ارزشیابی برنامه دروس عمومی معارف اسلامی دانشگاهی به منظور ارائه راهکارهای کیفیت بخش»، *اندیشه‌های نوین تربیتی*، ش ۱۱۲(۴)، ص ۲۱۷-۲۳۶.
- حسینی، سیدعلی اکبر، ۱۳۷۹، *تعلیم و تربیت اسلامی*، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی.
- حلیمی جلودار، حبیب‌اله، ۱۳۹۴، «جستاری در میزان گرایش دانشجویان به دروس معارف اسلامی و عوامل موثر به آن»، *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، ش ۱۹(۳)، ص ۳۱۷-۳۳۴.
- داوری، علی و آرش رضازاده، ۱۳۹۲، *مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار PLS*، تهران، جهاد دانشگاهی.
- سند اسلامی تمدن دانشگاه‌ها* (سند دانشگاه اسلامی)، ۱۳۹۲، تهران، شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- شاکری، محسن و همکاران، ۱۳۹۷، «تدوین الگوی دانشگاه اسلامی در دیدگاه مقام معظم رهبری براساس نظریه داده بنیاد»، *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، ش ۴۸(۴)، ص ۴۸۱-۵۰۰.
- شفیع پور مطلق، فرهاد و حسین خدادادی، ۱۳۸۹، «جذایب بخشیدن به کلاس‌های دروس معارف اسلامی دانشگاه‌ها»، در: *مجموعه مقالات همایش تولید علم و جنبش نرم‌افزاری در معارف اسلامی*، کرمان.
- شفیعی، عباس، ۱۳۸۵، *استراتژی رهبری امام خمینی*، تهران، عروج.
- عارفی، محبوبه و همکاران، ۱۳۸۸، «ضرورت و راهکارهای بهبود برنامه‌دستی دروس عمومی دوره کارشناسی از دیدگاه دانشجویان و اعضای هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی»، *مطالعات برنامه درسی*، ش ۳(۱۰)، ص ۹۴-۱۲۹.
- عزیزی، یعقوب و همکاران، ۱۳۹۵، «ارزشیابی کیفیت درونی برنامه دروس عمومی کارشناسی از دید اساتید و دانشجویان»، *پژوهش‌های کیفی در برنامه درسی*، ش ۱(۲)، ص ۱-۲۴.
- فیروزی، رضا، ۱۳۹۴، «آسیب‌شناسی دروس و جایگاه استادان معارف اسلامی با توجه به دیدگاه‌های دانشجویان علوم پزشکی ارومیه»، *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، ش ۱۹(۲)، ص ۱۵۱-۱۷۲.
- لیاقت دار، محمدجواد و همکاران، ۱۳۸۷، «بررسی میزان رضایت دانشجویان از دروس عمومی معارف اسلامی در شهر کرمان»، *پژوهش نامه انقلاب اسلامی*، ش ۷(۱۴)، ص ۱-۲۲.
- موسوی خمینی، سیدروح الله، ۱۳۸۰، *صحیفه نور*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- یوسفی لویه، وحید، ۱۳۸۰، *جایگاه گروه آموزشی معارف اسلامی در دانشگاه‌ها*، قم، مشرقین.

Aldegether, A.R., 2015, "What Every Student Should Know: General Education Requirements in Undergraduate Education", *World Journal of Education*, N. 5(3), p. 8-14.

Fornell, C., Larcker, D.F., 1981, "Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error", *Journal of Marketing Research*, N. 18 (1), p. 39-50.

General education at Kyoto Sangyo University, 2019,
<https://www.kyoto-su.ac.jp/english/departement/general/>

General education program at Michigan University, 2018, From
<https://www.nmu.edu/bulletin/general-education>

General education program at Oxford College of Emory University, 2018,
<https://oxford.emory.edu/academics/educational-experience/gep.html>

General Education Program Updates & Course Planning What You Need to Know, 2019,
<HTTP://GENERALEDUCATION.FAS.HARVARD.EDU>

Laird, T. F. N., & Garver, A. K., 2010, "The effect of teaching general education courses on deep approaches to learning: how disciplinary context matters", *Research in Higher Education*, N. 51, p. 248-256.

- Shek, D., Yu, L. & Ngai, J., 2015, "Evaluation of a general education program in Hong Kong: secondary education data analysis based on student feedback questionnaire", *Human development*, N. 14(4), p. 401-406.
- Vander Schee, B.A., 2011, "Changing general education perceptions through perspectives and the interdisciplinary first- year seminar", *Teaching and learning in higher education*, N. 23 (3), p. 382-387.

